

Resul ASLANKÖYLÜ

Yargıtay Onuncu Hukuk Dairesi Onursal Başkanı

Dürüstlük Kuralının ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Sosyal Güvenlik Hukukuna Etkisi

1. GENEL OLARAK

“Dürüst davranma” deyimini yazılı hukuku-muza 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 2. maddesi ile girmiştir. Bu maddenin başlığı, “B. Hukuki ilişkilerin kapsamı” kenar başlığı ise “dürüst davranma” biçiminde düzenlenmiştir. Anılan 2. maddenin karşılığı yürürlükten kaldırılan eski MK.’nın yine 2. maddesidir. Sözü edilen 2. maddenin başlığı ise, “B. Medeni hakların şümulü I. Umumi vazifeler” diye adlandırılmıştır.

Yeni MK.’nın 2. maddesinde, “Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uymak zorundadır.” denmiş, keza aynı maddenin ikinci fıkrasında “Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz.” hükmü yer almışken eski MK.’nın 2. maddesinde, “Herkes, haklarını kullanmakta ve borçlarını ifada hüsnüniyet kaidelerine riayetle mükelleftir.” dendiikten sonra aynı maddenin ikinci fıkrasında “Bir hakkın sırf gayri izrar eden suiistimalini kanun himaye etmez.” hükmü yer almıştır.

Görüldüğü gibi, önemle belirtmek gerekir ise eski MK.’nın 2. maddesinin başlığında yer alan “medeni hakların şümulü” deyimini yeni MK.’nın 2. maddesinin başlığına alınmamış, onun yerine “Hukuki ilişkilerin kapsamı” deyimini kullanılmıştır. Bize göre yasakoyucu, anılan 2. maddenin sadece MK.’nın uygulanması ile sınırlı tutmamak, yerine göre diğer yasaların uygulanmasında da dikkate almak amacıyla eski MK.’dan farklı bir düzenleme yöntemini benimsemiştir. Esasen eski MK.’nın 2. maddesinin yürürlükte kaldığı dönemde de bu madde, diğer yasaların uygulanmasında da dikkate alınmaktaydı.

Bu yeni düzenleme ile anılan 2. maddenin, diğer yasalarda da uygulanacağı görüşü pekiştirilmiş olmaktadır.

Ne ki, eski MK.’nın 2. maddesinde kullanılan deyimler ile Yeni MK.’nın 2. maddesindeki deyimler farklı ise de, her iki madde arasında anlam bakımından fark bulunmamaktadır. Bu konuya ileride ayrıntılı olarak değinilecektir.

Diyelim ki 2. maddenin hükümet gerekçesi, amacını açıkça ortaya koymaktadır.¹

A. Dürüstlük Kuralı

Konumuz, dürüstlük kuralının sosyal güvenlik hukukuna etkisi şeklinde ise de, asıl konuya girmeden önce bu kural hakkında genel nitelikte bilgi sunma gereği duyulmuştur. Zira dürüstlük kuralının ne olduğu bilinmeden anılan kuralın sosyal güvenlik hukukuna etkisi açıkça anlaşılmayabilir. Dürüstlük ilkesini Öztan şöyle tanımlamaktadır: “Dürüstlük kuralları, orta zekâlı, normal, makûl kimselerin toplum içerisinde karşılıklı güvene, ahlâka ve dürüstlüğe dayalı davranışları sonunda meydana gelmiş ve toplum ihtiyaçları ile iş hayatının ihtiyaçlarına cevap veren, bu nedenle herkesçe benimsenen kuralların bütünüdür.”²

Oğuzman/Barlas ikilisi dürüstlük kuralını, “Bir kimseden, namuslu, dürüst bir insan olarak beklenen davranışı ifade eder.” diye tanımlamıştır.³

Serozan ise, dürüstlük kuralını şöyle ifade etmektedir: “MK.’nın 2/1’in söylemiyle herkesin haklarını kullanmada ve yükümlerine uymada bağlılık (=sadakât) ve güvene (=itimada) uygun yolda davranmak zorunda bulunmasının somut anlamıdır.”⁴ Serozan, dürüstlük kuralını tanımlarken bağlılık (=sadakât) ve güven (=itimad) öğelerine vurgu yapmaktadır. Serozan’ın bu tanımı dürüstlük kuralının sosyal güvenlik hukukuna etkisi bakımından önem taşımaktadır. Hatta bu tanım Yargıtay’ın karar edebiyatına da girmiştir.⁵

Arslan, dürüstlük kuralını kısaca, “sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmamaktır.” diye tanımlamakta⁶ ve kuralın usul hukukuna da uygulanacağını ifade etmektedir.⁷

Diyelim ki, Arslan’ın, dürüstlük kuralının Medeni Usul Hukukuna da uygulanacağına ilişkin görüşü, sosyal güvenlik hukukuna da uygulanabileceği görüşünü bizce teyit etmektedir.⁸ Zira usul kanunları ile sosyal güvenlik kanunları kamu düzenine ve kamu yararına ilişkindir.

Esasen dürüstlük kuralı tanımlanmasa bile herkes tarafından algılanan ve hissedilen bir kavramdır.

Görüldüğü gibi dürüstlük kuralının çeşitli yorumlarında değişik deyimler kullanılmış olsa da sonuç itibarıyla bu yorumlar aynı anlama gelmektedir. Esasen dürüstlük kuralı tanımlanmasa bile herkes tarafından algılanan ve hissedilen bir kavramdır.

B. Dürüstlük Kuralının Hukuksal Dayanağı

Yukarıda değinildiği gibi dürüstlük kuralının yasal dayanağı eski ve yeni Medeni Kanunların 2. maddelerinin birinci fıkralarıdır. Bu kural somut bir biçimde anılan maddelerin birinci fıkralarında düzenlenmiştir.

Akyol’a göre, dürüst davranma yükümü haklarını kullanan ve borçlarını ifa eden herkese yüklenmiş olup kanunla yollamada bulunmuş bir genel ilke ve genel kuraldır. “Hakim hak ve nısfetle hükmeder.” gibi, genel ahlâk gibi, kişilerin korunması gibi genel bir ilkedir. Keza anılan kural güven ilkesinin de dayandığı bir temeldir. Ayrıca hukuksal işlemlerin tamamlanması ve yorumu dürüstlük kuralına göre yapılır.⁹

Yine Akyol’a göre, dürüstlük kuralı, sadece hukuki işlemlerden kaynaklanan hakların kullanılmasında ve borçların ifa edilmesinde değil, uygulama alanı genişletilerek “Kanundan doğan” hakların kullanılmasında ve bunların yerine getirilmesinde de dikkate alınır. Keza sözleşmeden doğan temel edim dışında bulunan yan edimlerin neler olduğu, neler olması gerektiği dürüstlük kuralına göre belirlenir.¹⁰

Bize göre Akyol’un görüşlerinin belirgin özelliği, dürüstlük kuralının genel nitelikte bir ilke olduğu ve kural olarak her hukuk alanında uygulanabileceğidir. Hal böyle olunca da dürüstlük kuralı, hakkın kötüye kullanılması yasağı ve MK.’nın 3. maddesinde anlatımını bulan iyiniyet kuralı, sosyal güvenlik hukukunda da uygulanmalıdır.

Gerek eski MK.’nın gerekse yeni MK.’nın 2. maddelerinin birinci fıkralarında yer alan “iyiniyet” veya dürüstlük kuralına yargıda ve öğretilde, “objektif iyiniyet kuralı” da denmektedir.

Öztan, anılan 2. maddenin birinci fıkrası ile ikinci fıkrasının farklı olduğu, birinci fıkranın hak süjelerine, ikinci fıkranın ise hakime hi-

tap ettiği, keza birinci fıkranın hem hakkı hem de borcu kapsadığı halde ikinci fıkranın sadece “hakkı” içerdiği görüşündedir.¹¹ Gerçekten birinci fıkrada hak ve borçlardan söz edildiği halde ikinci fıkra sadece hak kavramı ile sınırlandırıldığı için Öztan’ın bu konuya ilişkin görüşüne katılmaktayız. Ne ki ikinci fıkranın hakime yönelik olduğu görüşüne katılmıyoruz. Tıpkı birinci fıkrada olduğu gibi ikinci fıkra dahi hem hakime hem de hakkın süjelerine yöneliktir.

Oğuzman/Barlas ikilisi, dürüstlük kuralı ile bir hakkın kötüye kullanılması yasağının bir madalyonun iki yüzü gibi birbirine bağlı olduğunu ifade etmektedirler.¹²

Keza Oğuzman/Barlas ikilisi, öğretide, çoğu kere dürüstlük kuralı ile hakkın kötüye kullanılması yasağının ayrı ayrı ele alındığı, hatta bu ayırımında, MK.’nın 2. maddesinin birinci fıkrasının, kanun ve sözleşmeleri yorumlayıcı ve tamamlayıcı, ikinci fıkranın ise bunları düzeltici ve değiştirici rol oynadığı görüşünün savunulduğunu ne ki bu görüşte olanların dahi, MK.’nın 2. maddesinin birinci fıkrası ile ikinci fıkrası arasında kesin bir sınır çizmenin mümkün bulunmadığını itiraf ettiklerini vurgulamaktadırlar.¹³

Anılan 2. maddenin birinci fıkrası ile ikinci fıkrasını ayırma tabi tutanlar, Saymen¹⁴, Veli-dedeoğlu¹⁵, Deschenaux¹⁶, Merz¹⁷, Tekinay¹⁸, Edis¹⁹, Serozan²⁰, ve İmre’dir.²¹

Yukarıda adı geçen yazarlar, sözü edilen 2. maddenin birinci fıkrası ile ikinci fıkrasının ayrı ayrı ele alınması gerektiğini savunmuşlarsa da Oğuzman/Barlas ikilisi aksi görüştedirler. Bu hukukçular, hakkın kötüye kullanılması yasağının, dürüstlük kuralının bir uygulama şekli olduğu, anılan birinci ve ikinci fıkralarının uygulama alanlarının ayrı ayrı olmadığı, hakkın kötüye kullanılması yasağının dürüstlük kuralının uygulanması kapsamında bir bütün olarak gözden geçirilmesi gerektiği görüşündedirler.²²

Biz de Oğuzman ve Barlas’ın görüşündeyiz. Zira, her iki fıkra aynı maddede düzenlenmiş olup birbirinin devamıdır. Aralarında sıkı bir organik bağ mevcuttur. Herhangi bir olaya hem birinci hem de ikinci fıkra hükümleri uygulanabilir. Kaldı ki iki fıkranın birlikte yorumlanması özellikle hakime kolaylık sağlar.

Kaldı ki 2. maddenin kenar başlığı “B. Hukuki ilişkilerin kapsamı I. Dürüstlük Kavramı” biçimindedir. Bilindiği gibi bir yasa hükmü kenar başlığı ile birlikte yorumlanır. Bu durumda anılan 2. maddenin birinci ve ikinci fıkralarının hukuksal temeli dürüst olmandır. Dürüstlük kavramı, evrensel ve genel nitelikte bir kavram olup hukukun en önemli temel kavramlarının başında yer alır. Öyle ki diğer hukuksal müesseseler dürüstlük kuralının üzerine inşa edilir.

Diyelim ki, dürüstlük kuralı kanundan veya sözleşmeden doğan hak ve yükümlülüklerin belirlenmesinde dikkate alınır. Ayrıca bu kural, özellikle hukuki işlemlerin kuruluşunda, yorumunda, tamamlanmasında, yeni koşullara uydurulmasında ve sözleşme öncesi ilişkilerde uygulanabilir. Bireylerle sosyal güvenlik kurumu arasındaki işlem ve ilişkilerde hak ve yükümlülüklerinin sosyal güvenlik kanunlarından doğduğu tartışmasızdır.

Diğer taraftan geçersiz bir hukuki işlemin, geçerli bir hukuki işleme çevrilmesi işlemi (Empervizyon) ve kanuna karşı hilenin önlenmesi, dürüstlük kuralına göre yorumlanmalıdır.

Hukuki işlemlerin yorumunda, tarafların gerçek iradelerinin saptanması esas alınır. Taraf iradelerinin anlamını tespitinde üç değişik ilke söz konusudur. Bunlar, beyan ilkesi, irade ilkesi ve güven ilkesidir. Beyan ilkesinde, sadece beyan edilen sözcüklerin ne anlama geldiği belirlenir. Burada gerçek iradenin ne anlama geldiği önemli değildir. İrade ilkesinde ise beyanda bulunanın gerçek iradesi esas alınır. Şayet beyanda kullanılan sözcüklerden taraflar, birbirlerinin iradelerini açıkça anlamışlar ise yorumlamada beyan esas alınır.

Diyelim ki öğretide her iki ilkenin de yanıltıcı sonuçlara yol açabileceği düşüncesi ile üçüncü bir ilke geliştirilmiştir. Bu ilke “güven” ilkesidir. Güven ilkesine göre, irade açıklamasında bulunanın beyanının açık olmaması, kuşku ve duraksamaya yol açması halinde ve bu durumdan, vasat, orta zekâlı, makul bir kim-

Güven ilkesi, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin işlemlerin yorumunda çok büyük önem taşır.

Hakim, dürüstlük kuralını ve hakkın kötüye kullanılması yasağını uyguladığı somut olayda bu uygulamanın gerekçelerini mutlaka göstermekle yükümlüdür.

senin bu beyana muhatap olması halinde ne anlayabileceği ve ne anlamak zorunda olduğu belirlenir. Böyle bir yorum, dürüstlük kuralının uygulanması anlamına gelir. Güven ilkesi hukuki işlemlerin her çeşidi için geçerlidir.²³

Güven ilkesi, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin işlemlerin yorumunda çok büyük önem taşır. Özellikle sosyal güvenlik kurumunun, başlangıçta sigortalıya güven verip sonradan sigortalılığı iptal etmesi halinde sigortalının güvenini yitirmesine yol açar. Burada dürüstlük kuralı uygulanmak suretiyle sigortalının hak kaybı önlenmiş olur.

Güven ilkesine örnek vermek gerekir ise, (A), (B)'den bir tişört vermesini istemiş ve bu eşyanın kendisine hibe edileceğini aklından geçirmiştir. (B) ise (A)'nın satın almak istediğini düşünmektedir. Burada güven ilkesi uygulanmak suretiyle aradaki hukuksal ilişkinin satış akdine dayandığı kabul edilmelidir.

Keza taraflar arasında yapılmış bir hukuki işlemde de yasalarda olduğu gibi boşluklar bulunabilir. Örneğin (A), (B)'den televizyon satın almış, ancak yapılan sözleşmede televizyonun kırılmayacak şekilde paketlenmesi işi sözleşmeye dahil edilmemiştir. Boşluk doldurulur iken taraflar böyle bir boşluğu görmüş ve düşünmüş olsalardı veya o durumu göz önünde bulundursalardı bu boşluğa dair nasıl bir düzenleme getirecek idiysele buna göre ortaya çıkan boşluk dürüstlük kuralına göre doldurulmalıdır.

Örnekte gösterilen paketleme işinin (B)'ye ait olduğu görüşündeyiz. Ne var ki dürüstlük kuralı uygulanır iken genelleme yoluna gidilmemeli, her somut olayın özellikleri ve nitelikleri irdelenerek sonuca varılmalıdır.

a) Kanunun Yorumlanması

Burada kanunların yorum çeşitlerine ve ayırtılara girilmeyecektir. Bilindiği gibi kanunlar,

amaçlarına göre yorumlanır. Lâfzi yorum kuralı terkedilmiştir. Hatta yasalar yürürlüğe girdikleri tarihe göre değil uygulandıkları tarihteki amaçları esas alınmak suretiyle yorumlanır. Başka bir anlatımla yasalar yürürlüğe girdikleri tarihteki olayları değil, uygulandıkları tarihteki olayları kucaklar. Hakim bir yasayı yasa koyucunun amacına göre değil, yasanın amacına göre yorumlar.

Amaçsal yoruma "objektif yorum metodu" da denmektedir.²⁴

Objektif yorum metoduna göre, bir yasanın, muhatapı tarafından nasıl anlaşıldığına bakılır. Yasanın objektif yorumunda muhatapın makûl ve dürüst kişi olduğu varsayılır. Dolayısı ile dürüstlük kuralı burada dikkate alınır.

Yasakoyucu, çıkarmış olduğu yasada kişilere tanıdığı hakların sınırlarını belirler. Kişiler tanınan hakları belirlenen sınırlar çerçevesinde kullanabilir. Yasakoyucu bu sınırlamaları, ya tarafların ya da üçüncü kişinin veya kanun yararına yapmış olabilir.²⁵

b) Dürüstlük Kuralının Kendiliğinden Uygulanması

MK.'nın 2. maddesinin uygulanması gereken hallerde hakim bunu kendiliğinden (=re'sen) uygulamak zorundadır. Keza hakim, dürüstlük kuralını ve hakkın kötüye kullanılması yasağını uyguladığı somut olayda bu uygulamanın gerekçelerini mutlaka göstermekle yükümlüdür.²⁶ Diyelim ki hakim, anılan 2. maddeyi, keyfi ve gelişigüzel uygulayamaz.

Diğer taraftan kural olarak taraflar, özellikle sözleşmelerin uygulanması ve tamamlanması açısından 2. maddenin uygulanmasını anlaşma ile bertaraf edebilirler. Ne ki bu maddenin uygulanmaması için yapılan anlaşma, kişilik haklarına, anlaşma ile ortadan kaldırılamayan haklara aykırı ise hakim 2. maddenin uygulanmasından kaçınmaz.²⁷

Örneğin sosyal güvenlik kanunlarına göre zorunlu sigortalılıktan feragat edilemez. Bu konuda yapılan feragat geçersizdir.

Sigortalı niteliğini kazanan kişi kurum ile anlaşarak sigortalı olma hakkından vazgeçemeyeceği gibi kurum, sigortalıya karşı yasal yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmaz.

Bu gibi durumlarda yasal koşullar oluşmuş ise olaya anılan 2. madde hükümleri uygulanmalıdır. Başka bir anlatımla bu konuda kurum ile sigortalı arasında yapılan anlaşma geçersizdir.

c) Dürüstlük Kuralının Uygulanmasında Dikkate Alınması Gereken Esaslar

Önemle belirtmek gerekir ise, yukarıda kısım değinildiği gibi dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı, yasaların katı ve kupkuru uygulanmasının yol açacağı adalete, hakkaniyete ve ahlâk anlayışına aykırı, toplumun ihtiyaçlarına karşılık vermeyen sonuçları engelleyen bir “genel kural”, ayrıca temel hukuk ilkesi niteliğindedir. Oğuzman ve Barlas’a göre, anılan ilke MK.’nın 2. maddesinde açıkça düzenlenmemiş olsaydı bile yine sonuç değişmezdi; bir temel hukuk ilkesi olarak dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı her vakit uygulama yeri bulabilirdi.²⁸

Öbür yandan, karşılaşılan her uyuşmazlıkta, bu uyuşmazlığın çözümü ile ilgili başka yasal hükümlerin de bulunduğu göz ardı edilerek uyuşmazlığı sadece “dürüstlük kuralı” ile çözmeye yeltenmek, hukuksal güvenliği sarsabilir. Oğuzman ve Barlas, Yargıtay’ın, özel hükümlere göre çözümlenecek konularda gereksiz şekilde dürüstlük kuralına başvurduğu, hatta olayın dürüstlük kuralına niçin başvurulduğunun bile anlayamadığına ilişkin pek çok kararı bulunduğunu iddia etmekte ve aşağıdaki kararları örnek göstermektedirler.²⁹ Keza adı geçen yazarlar, karşılaşılan sorunun çözümü, kanunlarda yer alan hükümlerde mevcut olduğu ve bu hükümleri uygulayarak sorunu halletmek mümkün iken, bunu yapmayı yersiz biçimde MK.’nin 2. maddesi hükmüne başvurma eğiliminin gittikçe hız kazandığı görüşünü savunmaktadırlar.

Oğuzman ve Barlas’ın örnek gösterdiği Yargıtay kararları elimizde olmadığı için ortaya atılan görüşe cevap vermemiz mümkün değildir. Bildiğimiz kadarıyla Yargıtay, önüne gelen uyuşmazlığın çözümünde MK.’nin 2. maddesi uygulanmaz ise ortaya adalete ve hakkaniyete aykırı bir sonuç çıkacağı kanaatine vardığı taktirde anılan 2. maddeyi uygulamak zorun-

10. HD. ve 21. HD. sosyal güvenlik hukukuna ilişkin davalarda sık sık değilse de zaman zaman MK.’nin 2. maddesini uygulamak zorunda kalmaktadır.

da kalmaktadır. İleride açıklayacağımız gibi 10. HD. ve 21. HD. sosyal güvenlik hukukuna ilişkin davalarda sık sık değilse de zaman zaman MK.’nin 2. maddesini uygulamak zorunda kalmaktadır. Hatta 21. HD. ve HGK. vermiş buldukları bir kararda bize göre 2. maddeyi uygulamamak suretiyle adil olmayan bir sonuç varmışlardır.

Anımsadığımız kadarıyla sözü edilen kararların konusu şöyle idi: 2925 sayılı Kanun’a göre sigortalı olan kısa süreli tarım işçisi, işini bıraktıktan sonra SSK.’nın 85. maddesi gereğince isteğe bağlı sigortalı olmuş, yaklaşık 5 yıl kadar isteğe bağlı sigorta primlerini ödemiş, ne ki Sosyal Sigortalar Kurumu, daha önceki çalışmaların 506 sayılı Kanun’a göre gerçekleşmediğinden kişinin isteğe bağlı sigortalılığını iptal etmiştir. Gerçekten de tarım işçisinin isteğe bağlı SSK. sigortalısı sayılabilmesi, daha önce Sosyal Sigortalar Kurumu’na tescil edilmiş olmasına bağlıdır. Öbür yönden 2925 sayılı Kanun’a tabi sigortalılar günü gününe ve kıtı kıtına geçinen, kış mevsiminde çalışma imkânına sahip olmayan, yaz mevsimlerinde iş buldukça çalışan işçilerdir. Ayrıca 2925 sayılı Kanun’u uygulayan da Sosyal Sigortalar Kurumu’dur.

Örnekte gösterilen işçinin isteğe bağlı sigortalılığı iptal edilmez ise muhtemelen kendisine yaşlılık aylığı bağlanacaktı. Kurum bu sigortalının isteğe bağlı sigortalılığını iptal etmiş hem de yaşlılık aylığı almasını engellemiş veya geciktirmiştir. Yaşı ilerlemiş olan, kısa süreli çalışan tarım işçisinin tekrar çalışarak yaşlılık aylığına hak kazanması imkânsız gibidir.

Anılan sigortalı, kurum işleminin iptali için dava açmış, mahkemece dava kabul edilmiş, ne ki kabule ilişkin karar 21. HD.’ce bozulmuş, direnme üzerine HGK.’da direnme kararını Daire gibi bozmuştur. Biz kararın onanması için HGK. kararına karşı oy kullandık.

Zira Kurum, başlangıçta, sigortalının 506 sayılı Kanun'a göre değil, 2925 sayılı Kanun gereğince tescilli olduğunu bildiği halde kişinin isteğe bağlı sigortalılığını kabul etmiş yıllar yılı prim alıp bu primleri değerlendirmiş, sigortaliya güven vermiş ve sosyal güvenlik şemsiyesi altına girdiğine inandırmıştır. Bize göre MK.'nın 2. maddesi bu olaya uygulanmaz ise başka hiçbir yerde uygulanamaz. Kaldı ki dürüstlük kuralının uygulama koşullarından birisi de taraflar arasındaki çıkarlar dengesinin taraflardan birisi aleyhine bozulmasıdır. Bu olayda, sigortalının çıkarı ile kurumun çıkarı arasında fahiş fark bulunduğu ve dengenin sigortalının aleyhine fahiş biçimde bozulduğu tartışmasızdır. Bize göre Yargıtay, sanıldığı gibi dürüstlük kuralına gelişigüzel başvurmamaktadır. Hatta yukarıdaki örnekte gösterildiği gibi anılan kuralın uygulanması gerektiği davalarda bile uygulamamaktadır.

Kaldı ki 21. HD.'nin son yıllarda dürüstlük kuralının sosyal güvenlik hukukunda da uygulanacağına ilişkin pek çok kararları mevcuttur. Gerek 10. HD.'nin gerekse 21. HD.'nin bu konuda verilmiş kararları ileride belirtilecektir.³⁰

Yukarıda da değinildiği gibi dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı gelişigüzel ve keyfi olarak uygulanmamalı, uygulama gereği duyulur ise somut olay adaleti de gözetilerek gerekçeleri mutlaka sağlam hukuksal temellere dayanılarak gösterilmelidir. O nedenle Oğuzman ve Barlas'ın bu konudaki görüşlerine ve endişelerine aynen katılmaktayız.

Schwarz bu konuda şöyle demektedir: "Dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağının önemi çok büyüktür. Fakat hukuki meselelerin hallerine bunlarla başlamayıp her meseleye ona taallük eden hususi hükmü tatbik etmek ve bu umumi esasları da fevkaladede zaruri olan hallerde sırf itimam ve tasahih edici bir şekilde tatbik eylemek lazımdır.

Bir hakkın kullanılması sonucu başkasının zarar görmesi her zaman hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmez.

Hukuk tahsiline yeni başlayanların bu hususta ne kadar dikkat nazarı çekilse yeridir; zira müptediler çok kolay fakat tehlikeli bir yol karşısında çok zor, zahmetli fakat daha emin ve kat'i bir vasıtayı istimal etmeyi öğrenmek mecburiyetindedirler.³¹

C. Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı

MK.'nın 2. maddesinin ikinci fıkrasında, "Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz." hükmü yer almaktadır. Yukarıda değinildiği gibi eski MK.'nın 2. maddesinin ikinci fıkrası, "Bir hakkın sırf gayri izrar eden suiistimalini kanun himaye etmez." hükmünü içermekte idi.

Hakkın kötüye kullanılması yasağına ilişkin kuralın uygulanması bir hakkın var olmasına ve hukuk düzeninin bu hakkı korumaya değer bulmasına bağlıdır. Hukuk düzeni, bir menfaat ancak sosyal veya ekonomik bir amacı gerçekleştiriyor ise hak haline dönüşür. Ne ki bir hak amacından saptırılarak kullanılamaz. Örneğin mülkiyet hakkı, komşuya zarar vermek suretiyle kullanılamaz.

Kanunlarda bazı boşluklar ve yanlışlıklar bulunabileceği gibi bunlar toplumdaki gelişmelere cevap veremeyecek duruma gelebilir. Örneğin MK.'nın birinci maddesinde, yasa boşluğunun ne şekilde doldurulacağı, dördüncü maddesinde, hakimin hukuka ve hakkaniyete göre karar vereceği, 2. ve 3. maddesinde ise hakimin dürüstlük ve iyiniyet kuralını dikkate alacağı hükmüne bağlanmıştır.

Diğer taraftan bir hakkın, hak sahibine meşru bir menfaat sağlamak amacıyla değil de salt bir başkasını zarara sokmak, onu güç duruma düşürmek veya gayrimeşru kazanç sağlamak üzere kullanılması halinde, hak kötüye kullanılmış sayılır.

Bir hakkın kullanılmasında başkasının zarar görmesi olağandır. O nedenle bir hakkın kullanılması sonucu başkasının zarar görmesi her zaman hakkın kötüye kullanılması anlamına gelmez. Örneğin, öndeki arsaya imar hukukuna uygun biçimde yapılan binanın arkadaki binanın manzarasını kapatması olayında bina yapan kimse, hakkını kötüye kullanmış olmaz.

Ceza hukukunda kabul edilen “Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz.” ilkesine göre, dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı, bu hukuk dalında tamı tamına uygulanamaz ise de yeri geldiğinde göz önünde bulundurulabilir.

Öbür yönden, bir kimsenin mülkiyeti kendisine ait arazisinde, hiçbir ihtiyacına cevap vermeyen bir duvarı veya tahta perdeyi salt komşusunun manzarasını kapatmak için yapması, ortada hiçbir menfaati bulunmadan doğrudan doğruya başkasını rahatsız etmeye yönelik bir davranış olarak hakkın kötüye kullanılmasının tipik bir örneğidir.

Diğer bir örnek ise, Fransız mahkeme içtihatlarına göre, uçak şirketine ait havaalanı ve hangarın bitişiğinde bulunan arazi sahibinin hiçbir geçerli neden yokken arazisini yüksek bedelle uçak şirketine satmak (şirketi böyle bir alıma zorlamak) için, arazisine uçakların havalanmasını engelleyecek biçimde yüksek direkler dikmesi hakkın kötüye kullanılması sayılmıştır.³²

Türk Yargıtay'ına göre, taşınmaz paydaşlardan birinin kendi payı üzerinde intifa hakkı tesis edebileceği, ancak ortada hiçbir haklı neden bulunmadığı halde, salt taşınmazın değerini düşürmek ve böylece diğer paydaşlara zarar vermek amacıyla bir paydaşın, kendi payı üzerinde başkasının lehine intifa hakkı kurmuş olması hakkın kötüye kullanılması sayılır.³³

Hakkın kötüye kullanılması hallerinin başlıcaları şunlardır:

a) Genel Kural

Yukarıda da değinildiği gibi bir hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı her somut olayın kendi şartları, özellikleri ve nitelikleri göz önünde bulundurularak belirlenir. Başka bir anlatımla hakkın kötüye kullanılması yasağı tüm olaylara mutlaka uygulanması gereken genel bir kural değildir.

b) Meşru Bir Menfaat Bulunması

Bir hakkın kullanılmasında hukuken korunmaya değer bir menfaat bulunmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi bir hakkın kullanılması hak sahibine meşru bir menfaat sağlamıyor da başkasına zarar vermek amacıyla kullanılmış ise bu durum hakkın kötüye kullanılması sayılır.

c) Hakkın Kullanılmasının Sağlayacağı Menfaat İle Başkasına Vereceği Zarar Arasında Oransızlık Bulunması ve Uyandırılan Güvene Aykırı Davranış Sergilenmesi

Önemle belirtmeliyiz ki; yukarıda yer yer ifade edildiği gibi, hakkın kullanılmasının sağlayacağı menfaat ile başkasına vereceği zarar arasında oransızlık bulunması ve uyandırılan güvene aykırı davranış unsurları, hakkın kötüye kullanılmasını belirleyen unsurların başında yer alır. Bu iki unsur, dürüstlük kuralının uygulanmasında da esas alınır. Gerçekten uyandırılan güvenin sarsılması başlı başına dürüst davranmamanın göstergesidir. Bu iki unsura örnek olarak yukarıda, belirtilen sigortalı ile kurum arasındaki ilişki gösterilebilir.³⁴

II. DÜRÜSTLÜK KURALI VE HAKKIN KÖTÜYE KULLANILMASI YASAĞININ SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNDA DA UYGULANIP UYGULANMAYACAĞI SORUNU

Dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağının Medeni Hukuk, Borçlar Hukuku ve hatta tüm özel hukuk alanında uygulanacağı tartışmasızdır. Zira bu iki kural Medeni Kanunda yer almaktadır. İlk bakışta her iki kuralın, MK. ve bunun mütemmim cüzü olan Borçlar Kanunu ile sınırlı olarak uygulanacağı düşünülebilir. Ne ki baştan beri açıklandığı gibi anılan kuralların evrensel, kutsal, genel ve temel hukuk kurallarından olması nedeniyle uygun düştüğü ölçüde diğer hukuk anabilim dallarına da uygulanır.

Ne ki, ceza hukukunda kabul edilen “Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz.” ilkesine göre,

dürüstlük kuralı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı, bu hukuk dalında tamı tamına uygulanamaz ise de yeri geldiğinde göz önünde bulundurulabilir.

Keza her iki kuralın idare hukuku ve diğer kamu hukuku alanlarında da uygulanabileceği görüşündeyiz.

5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu'nun birinci maddesinde, "Bu Kanun ile Kuruma görev ve yetki veren diğer kanunların hükümlerini uygulamak üzere; kamu tüzel kişiliğini haiz... bu kanunda hüküm bulunmayan durumlarda özel hukuk hükümlerine tabi sosyal güvenlik kurumu kurulmuştur." hükmü yer almaktadır.

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun özel hukuk hükümlerine göre gerçekleştirdiği hukuki işlemlerde, şartlar oluşmuş ise dürüstlük kuralı ile hakkın kötüye kullanılması yasağının uygulanabileceği açık ve seçik ortadadır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Kurum'un asıl işlevi, yasal çerçeve içinde kalmak kaydıyla bireylere sosyal sigorta yardımı sağlamaktır. Sosyal güvenlik hakkı Anayasa'da anlatımını bulan temel insan haklarından. Ayrıca bu hak kamu düzenini ve kamu yararını gerektirir. Bu haliyle kurum, kamu kurumu niteliğinde olup gördüğü asıl iş kamu düzenini ve kamu yararını gerektirir. Bu durumda tekrarlamak gerekir ise dürüstlük kuralı ile hakkın kötüye kullanılması yasağının sosyal güvenlik hukukuna ilişkin iş ve işlemlere uygulanıp uygulanamayacağı sorununun irdelenmesi gerekmektedir.

Nedenleri yukarıda açıklandığı üzere anılan her iki kuralın sosyal güvenlik hukuku alanına da uygulanacağından en ufak bir kuşku duymamaktayız. Nitekim öğretide, hatta Yargıtay'da anılan kuralların sosyal güvenlik hukukunda uygulanamayacağına ilişkin bir görüşe rastlanmamıştır. Görüş ayrılığı daha çok ayrıntılardadır.

Görüş ayrılıkları daha çok sözü edilen kuraların sosyal sigorta haklarıyla ilgili somut olaya uygulanıp uygulanmayacağı üzerinde toplanmaktadır.

Okuyucuların hoşgörüsüne sığınarak bir izlenimimizi ve gözlemimizi itiraf etmek istiyoruz: 21 yıl üye ve başkan olarak sosyal sigorta

Somut olaya uyan özel yasa hükmü mevcut olsa bile, adalet ve hakkaniyet kavramı zedeleniyor ise MK.'nın 2. maddesi uygulanmalıdır.

davalarına bakan 10. HD.'de görev yaptım. Bu süre zarfında MK.'nın 2. maddesinin uygulanmaması sonucu sigortalıların, hak sahiplerinin ve diğer ilgili kimselerin çok büyük hak kaybına uğradıklarına tanık olunmuştur. Gerçekten az önce ifade edildiği gibi somut olayın dayanağı olan özel yasa hükmü katı bir biçimde uygulanır ve MK.'nın 2. maddesi uygulanmaz ise ortaya hakkaniyete ve adalete aykırı, tahammül edilmez bir sonuç çıkmaktadır. İşte burada somut olaya uyan özel yasa hükmü mevcut olsa bile, adalet ve hakkaniyet kavramı zedeleniyor ise MK.'nın 2. maddesi uygulanmalıdır.

Nitekim Schwarz'ın, "Somut bir olayın çözümünde vardığımızı sandığınız sonuç size adil gelmiyorsa kabahat hukukta değil sizin hukukçuluğunuzdadır." dediği bir çok hukukçu tarafından bilinmektedir.

Ancak Schwarz ve Oğuzman/Barlas ikilisinin yasalarda somut olaya uyan özel hükümler varsa MK.'nın 2. maddesinin uygulanmayacağı görüşünde oldukları da yukarıda belirtilmiştir.³⁵

Ne ki nedenleri aşağıda açıklanacağı gibi biz, özellikle sosyal güvenlik hukukunda, ilgili yasada özel hüküm mevcut olsa bile, adalete ve hakkaniyete aykırı, tahammül edilmez bir sonucun doğmaması için istisnaen MK.'nın 2. maddesinin öncelikle uygulanması gerektiği görüşündeyiz. Bu görüşümüzün dayanağı olan Yargıtay kararları aşağıda irdelenmiştir.

Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Yargıtay Kararları

T.C. Emekli Sandığı Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile birleştirilmeden evvelki dönemde, anılan Kanun'un uygulanmasından doğan davalara idari yargı, diğer sosyal güvenlik yasalarının uygulanmasından kaynaklanan davalara ise adli yargı (=iş mahkemeleri) bakmakta idi. Emekli Sandığı Kanunu yürürlük-

ten kalktığı için artık Eski Emekli Sandığı iştirakçileri ve 4-c) sigortalıları hakkındaki davalar da 5510 sayılı Kanun'un 101. maddesine göre iş mahkemelerinde görülecektir. Bundan böyle Eski Emekli Sandığı iştirakçilerine ve bunun karşılığı olan şimdiki 5510 sayılı Kanun'un 4. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine göre sigortalı sayılanlara da dürüstlük kuralı uygulanabilecektir. Yargıtay görüşüne gelince, 21. HD.'nin 2006 tarihli bir kararına göre, maddi olgu şöyle gelişmiştir: Davacı, öteden beri isteğe bağlı sigortalı olduğunu iddia ederek 1996 yılında Bağ-Kur'a başvurmuş, Kurum talebi kabul etmiş ve davacıyı geriye yönelik tescil ettiği gibi geçmiş yıllara ait primleri toptan tahsil etmiştir. Davacı, 1999 yılının ikinci ayına kadar primlerin tamamını ara vermeksizin ödediği halde Bağ-Kur, yaşlılık aylığı bağlama aşamasında davacının sigortalı sayılmaması gerektiğini, hataen tescil edildiğini öne sürmüş, hem 18 yıllık sigortalılığı iptal etmiş hem de yaşlılık aylığı bağlamamıştır. Davacı, kurum işleminin iptali amacıyla tespit davası açmış, dava, sigortalılık koşullarının oluşmadığı nedenine dayanılarak mahkemece reddedilmiş ve kararın davacı tarafından temyiz edilmesi üzerine verilen hüküm 21. HD.'ce bozulmuştur.³⁶

21. HD. bozma nedenini, MK.'nin 2. maddesinde anlatımını bulan objektif iyiniyet kuralına (=dürüstlük kuralı) dayandırmış, davacıya uzun yıllar güven veren, tüm primleri tahsil edip nemalandıran Kurumun, aylık bağlama aşamasında sigortalılığı iptal etmesi dürüstlük kuralına aykırı görülmüştür.

Ayrıca bozma kararında, Kurum işleminin sosyal güvenlik hukukunun temel ilkelerine, Anayasal özelliklerine ve niteliklerine aykırı olduğu görüşüne de yer verilmiştir.

Önemle ifade etmeliyiz ki HGK.³⁷, 10. HD., ve 21. HD.'nin de bu konudaki görüşleri aynen örtüşmektedir. 10. HD. ve 21. HD.'nin dürüstlük kuralı ile ilgili aynı nitelikte pek çok kararı mevcut ise de aşağıda bu kararların bir kısmı gösterilmiştir.

Bu kararlar şunlardır.³⁸

Yukarıda yer yer belirtildiği gibi dürüstlük kuralının en önemli unsurları, karşı tarafa verilen güvenin sarsılmaması ve taraflar arasın-

Sosyal güvenlik hukukunda kanunu bilmemek mazeret sayılmaz kuralının uygulanmaması bize göre de isabetlidir.

daki menfaat oranının bozulmaması, başka bir anlatımla çıkarlar dengesinin (=denkleştirici adaletin) zedelenmemesidir. Yukarıdaki örnek gösterilen Yargıtay kararlarına göre, kurum kendi hatası nedeniyle davacıyı tescil etmiş yıllar yılı ona güven vermiş ve sigortalı olduğuna inandırmış, tüm primleri tahsil ederek nermalardan yararlanmış, iş yaşlılık aylığı bağlama aşamasına geldiğinde sigortalılığı iptal etmiş ve ayrıca da yaşlılık aylığı bağlamamıştır. Burada Kurum'un dürüst davranmadığı ve hakkını kötüye kullandığı açık ve seçik ortada olduğu gibi, sigortalının yıkıma uğrayacağı, tekrar çalışıp yaşlılık aylığı alamayacağı, açlık ve yokluk çekebileceği baskın olasılıklardandır. Oysa bir Devlet kuruluşu olan Kurum, yaşlılık aylığı bağlamış olsaydı sigortalıya nazaran çok az kayba uğrayacak veya hiç kaybı olmayacaktı. Burada sonuç itibarıyla Devletin çıkarı ile sigortalının çıkarı karşı karşıya gelmektedir. Somut olayda sigortalıyı Devlete karşı korumak hakkaniyet kuralına da uygundur.

Yargıtay kararına esas alınan uyuşmazlıkta, bireyin Bağ-Kur Kanunu'nun 24. ve 25. maddelerine göre sigortalı sayılamayacakları açık olmasına karşın Yargıtay, her iki maddeye itibar etmemiş ve MK.'nin 2. maddesinin uygulanması gerektiğine karar vermiştir. Yargıtay görüşüne göre, bir kimsenin sigortalı sayılıp sayılamayacağı konusunda özel bir yasa hükmü mevcut olsa bile bu hüküm gözardı edilerek MK.'nin ikinci maddesi uygulama önceliğine sahip olacaktır. Biz de bu görüşteyiz. Aksi takdirde sigortalılar onarılması imkânsız zararlara uğrayabilirler.

Bizce sosyal güvenlik hukuku alanında geliştirilen bu görüş, yeri geldiğinde diğer hukuk dallarında da uygulanabilir.

Yargıtay görüşünün diğer bir belirgin özelliği ceza hukukunda yer alan "Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz." kuralının sosyal güvenlik

Uzun yıllar güven verme süresinin ölçüsü her somut olayın özelliğine ve niteliğine göre belirlenir.

hukukuna ilişkin davalarda uygulanamayacağı gerçeğidir. Şayet bu kuralın uygulanması gerektiği görüşü benimsenmiş olsaydı, kişinin sigortalı sayılmayacağını bilmesi gerekirdi. O halde kendisini sigortalı olarak tescil ettirmemeliydi denebilir. Ancak sosyal sigortalara ilişkin mevzuat o kadar karmaşık ve anlaşılması güç ki bir kimsenin sigortalı sayılıp sayılmayacağına ilişkin Yargıtay 10. HD. ile 21. HD.'nin birbirine aykırı pek çok çelişik kararlar bulunmaktadır. Ayrıca öğretide de, bireylerin sigortalı sayılıp sayılmayacağı konusunda çelişik görüşler ortaya atılmıştır. Ayrıca sosyal güvenlik kurumları da zaman zaman hataya düşmektedirler.

Bu durumda örneğin, okuryazarlığı olmayan kimselerin sosyal sigorta mevzuatını bildikleri varsayılmaz. O nedenle sosyal güvenlik hukukunda kanunu bilmemek mazeret sayılmaz kuralının uygulanmaması bize göre de isabetlidir.

Ne var ki sigortalı, yasaya aykırı işlemi açıkça bilebilecek durumda ve ses çıkarmamış ise kötü niyetli sayılır ve dürüst davrandığını iddia edemez.

Belirtmek gerekir ise 10. HD. ve 21. HD. sosyal sigortalara ilişkin yasa hükümlerinin uygulanmasında öyle sanıldığı gibi sık sık dürüstlük kuralına başvurmamaktadır. Yukarıda örnek gösterilen Yargıtay kararında olduğu gibi hukuki çarenin tükendiği durumlarda anılan kuralı işletmektedirler.

İyiniyet Kuralı

Medeni Kanun'un 3. maddesine göre, Kanun'un iyiniyete hukuki bir sonuç bağladığı durumlarda, asıl olan iyiniyetin varlığıdır. Anılan maddenin ikinci fıkrasında ise, hal ve şartların gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimse iyiniyet iddiasında bulunamaz hükmü yer almaktadır. Uygulamada ve öğretide, MK.'nin 3. maddesinde düzenlenen iyiniyete subjektif iyiniyet kuralı denmektedir.

Önemle belirtmek gerekir ise sigortalı iyiniyet-

li değil ise hiçbir zaman dürüstlük kuralından yararlanamaz. Sigortalı, kurumu yanıltmış ve hatalı işlem yapmaya sevk etmiş ise kötünüyeli sayılır ve dürüstlük kuralından yararlanamaz.

Örneğin sigortalı, kurumca verilen formda sorulan sorulara yanlış cevap vermiş ve bu cevaplara itibar edilerek yasaya aykırı biçimde lehine bazı sosyal sigorta yardımları sağlanmış ise bu yardımlar geri alınabilir. Keza sigortalı, hiç çalışmadığı halde kendisini kuruma tescil ettirmiş ise yıllarca prim ödemiş olsa bile sigortalılığı iptal edilebilir. Bu gibi hallerde kişi dürüstlük kuralının himayesi altına giremez.

Diğer taraftan kurum, hatasını erken fark etmiş ve hemen düzeltilmiş ise sigortalı dürüstlük kuralından yararlanamaz. Zira bu halde Kurum ile sigortalı arasındaki çıkarlar dengesi henüz bozulmamıştır. Uzun yıllar güven verme süresinin ölçüsü her somut olayın özelliğine ve niteliğine göre belirlenir. Bundan başka kurum, sigortalıya kanuna aykırı şekilde ödeme de bulunmuş ve sigortalı iyiniyetli ise hataya dayanan ödemeler geri alınmamalıdır. Ne ki henüz ödeme yapılmamış ise, sigortalı ödeme talebinde bulunamaz. Aylık bağlama koşulları yeni bir yasa ile değiştirilmiş ve sigortalının aylığı eksilmiş olsa bile eski yasaya göre aylık bağlanması istenemez. Bilindiği gibi gelecekte elde edilecek aylıklar beklenen haklardan olup kazanılmış hakka dönüşmemiştir.

DİPNOTLAR

1 Hükümet gerekçesi: Maddenin konu başlığı "Medeni hakların şümulü" yerine "Hukuki ilişkilerin kapsamı" şeklinde değiştirilmiştir. Gerçekten de yürürlükteki Kanunun 2. ve 3. maddelerinde kişilerin medeni haklarının kapsamı değil, kişilerin hukuk ilişkilerinde hakları kazanmaları ile borçlarını ifa etmelerinin kapsamı düzenlenmiştir. Bu sebeple 2., 3. ve 4. maddelerin konu başlığı olarak "Hukuki ilişkilerin kapsamı" deyimini kullanılmıştır.

Yürürlükteki Kanun'un 2. maddesinde, kişilerin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymakla yükümlü oldukları düzenlenmektedir. Gerek öğretide gerek yargı kararlarında bu maddenin "doğruluk ve dürüstlük kurallarına" ilişkin genel ilkeyi ortaya koyduğu kabul edilmektedir. Maddenin içerik ve amacına uygun olarak kenar başlığı bu sebeple "Dürüst davranma" olarak değiştirilmiştir. Bu deyim, bir sonraki maddede yer alan subjektif iyiniyet ile bu maddede düzenlenen iyiniyeti birbirinden ayırtmaya hizmet etmesi bakımında daha isabetli görülmüştür.

Madde içerisinde de iyiniyet sözcüğü yerine “dürüst davranmak” ifadesi kullanılmıştır.

Maddenin ifadesi araştırılmak suretiyle daha iyi anlaşılır bir şekilde sokulmuştur.

Maddede, ayrıca ödevi de ifade edecek şekilde geniş anlamli “borç” anlamına yer verilmiştir.

- 2 Öztan Bilge, Medeni Hukukun Temel Kavramları, Ankara, 2009, s. 173.
- 3 Oğuzman M. Kemal/Barlas, Nami, Medeni Hukuk, 15. Bası, İstanbul, 2008, s. 220.
- 4 Serozan Rona, Medeni Hukuk, İstanbul 2008, s. 266.
- 5 Bkz. Bölüm II Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Yargıtay Kararları.
- 6 Arslan Ramazan, Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara, 1989, s. 23.
- 7 Arslan, Ankara, 1989, s. 62
- 8 Aslanköylü Resul, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi, Ankara 2009, s. 119 vd.
- 9 Akyol Şener, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, II. Bası, İstanbul, 2006, s. 6.
- 10 Akyol, İstanbul, 2006, s. 6.
- 11 Öztan, Ankara, 2009, s. 174.
- 12 Oğuzman/Barlas, İstanbul, 2008, s. 219.
- 13 Oğuzman/Barlas, İstanbul, 2008, s. 239.
- 14 Saymen, Ferit Hakkı, Türk Medeni Hukuku Umumi Prensipler, 3. bası, İstanbul, 1960, s. 239.
- 15 Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Türk Medeni Hukuku, Umumi Esaslar, Beşinci Bası, İstanbul, 1956, s. 239.
- 16 De Schemaus Henri, Traité de Droit Civil Suisse, Tome II, I. Le Titre Préliminaire de Code Civil, Fribourg, 1969, Oğuzman/Barlas'tan naklen, s. 239.
- 17 Merz Hans, Berner Kommentar, Zum Schweizerischem Privatrecht Einleitung (Art. I-10ZGB) Bern, 1962-Nachdruck: 1966 Art. 2. ZGB. Oğuzman/Barlas'tan naklen, s. 239.
- 18 Tekinay Selahaddin Sulhi/Akman Sermet/Burcuoğlu Haluk/Altop, Atilla, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. bası, İstanbul, 1993.
- 19 Edis Seyfullah, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 6. Bası, Ankara 1997.
- 20 Serozan Rona, Medeni Hukuk, Genel Bölüm, İstanbul 2005.
- 21 İmre Zahit, Medeni Hukuka Giriş, 3. Bası, İstanbul, 1980.
- 22 Oğuzman/Barlas, İstanbul, 2008, s. 239.
- 23 Öztan, Ankara, 2009, s. 175.
- 24 Öztan, İstanbul, 2009, s. 177.
- 25 Öztan, İstanbul, 2009, s. 177.
- 26 Egger, Züricher Kommentar, Art. 2, N. II Oğuzman/Barlas'tan naklen, 2008, s. 260.
- 27 Oğuzman/Barlas, 2008, s. 261.

- 28 Oğuzman/Barlas, 2008, s. 258.
- 29 HGK. 30.05.2001, 15-402/459 K.; HGK. 05.06.2002, 1-439/478 K.; 15. HD. 26.04.2002, 5823/2098 K.; 13. HD. 23.09.2002, 6964/9369 K.; 21. HD. 18.06.2002, 4768/5920 K.; 3. HD. 07.03.2006, 189/1831 K.)
- 30 Bkz. s. 11, Dipnot: 36, 37, 38.
- 31 Oğuzman/Barlas'tan naklen, İstanbul, 2008, s. 259.
- 32 Oğuzman/Barlas'tan naklen, İstanbul, 2008, s. 228.
- 33 Oğuzman/Barlas'tan naklen, İstanbul, 2008, s. 228.
- 34 Bkz. s. 7.
- 35 Bkz. s. 6, 7.
- 36 21. HD. 14.02.2006 T., 2005/13620 E., 2006/1171 K.
- 37 HGK. 01.10.1997 T., 1997/10-578 E., 758 K.
- 38 10. HD. 27.01.2003 T., 2003/10099 E., 324 K.; 10. HD. 20.02.2003 T., 2002/10422 E., 2003/930 K.; 10. HD. 02.04.1996 T., 1996/2633 E., 2792 K.; 10. HD. 10.10.1996 T., 1996/5495 E., 5886 K.; 21. HD. 14.11.2006 T., 2006/8811 E., 12449 K.; 21. HD. 22.11.2004 T., 2004/10665 E., 9680 K.; 21. HD. 25.09.2006 T., 2006/1818 E., 8828 K.; 21. HD. 10.10.1996 T. 1996/5495 K.

KAYNAKÇA

- AKYOL Şener, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, II. Bası, İstanbul, 2006.
- ARSLAN Ramazan, Medeni Usul Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara, 1989
- ASLANKÖYLÜ Resul, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi, Ankara, 2009.
- DESCHEMAUS, Berner Kommentar, Zum Schweizerischem Privatrecht Einleitung (Artz. 1-10ZGB), Bern, 1962-Nachdruck: 1966 Art 2. ZGB.
- EDİS Seyfullah, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, 6. Bası Ankara, 1997.
- EGGER, Züricher Kommentar, Art. 2, N. II.
- İMRE Zahit, Medeni Hukuka Giriş, 3. Bası, İstanbul, 1980.
- MERZ Hans, Berner Kommentar, Zum Schweizerischem Privatrecht Einleitung (Art. 1-10ZGB) Bern, 1962-Nachdruck, 1966 Art 2. ZGB.
- OĞUZMAN M. Kemal/Barlas, Nami, Medeni Hukuk, 15. Bası, İstanbul, 2008.
- ÖZTAN Bilge, Medeni Hukukun Temel Kavramları, 29. Bası, Ankara, 2009.
- SAYMEN Ferit Hakkı, Türk Medeni Hukuku Umumi Prensipler, 3. Bası, İstanbul, 1960.
- SEROZAN Rona, Medeni Hukuk, Genel Bölüm, İstanbul, 2005.
- TEKİNAY Selahaddin Sulhi/Akman Sermet/Burcuoğlu Haluk/Altop Atilla, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Bası, İstanbul, 1993.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, Türk Medeni Hukuku, Umumi Esaslar, Beşinci Bası, İstanbul, 1956.